

PO STOPÁCH ZDRAVÍ A NEMOCI ČLOVĚKA A ZVÍŘAT. TECHNICKÉ MUZEUM V BRNĚ, 15.–16. ZÁŘÍ 2015

Ve dnech 15.–16. září 2015 se v prostorách Technického muzea v Brně uskutečnil již pátý ročník mezinárodního interdisciplinárního semináře na téma historie a současnosti dosavadního vývoje medicíny, farmacie a veterinárního lékařství. Seminář již tradičně uspořádalo Technické muzeum (zastoupené Radkem Slabotínským) ve spolupráci se Zdravotnickým muzeem Národní lékařské knihovny v Praze, Českým farmaceutickým muzeem, střediskem Farmaceutické fakulty v Hradci Králové a Společností pro dějiny věd a techniky. Odborné jednání bylo členěno do několika přednáškových bloků: významné i zapomenuté osobnosti v dějinách medicíny, farmacie a veterinárního lékařství, léčebná praxe, vzdělávací činnost, muzejní aktivity, lidové léčitelství, z historie průmyslové výroby a varia – z dějin vědních oborů.

Významné osobnosti výše jmenovaných oborů často vzešly z venkovského prostředí nebo v něm praktikovaly, a proto je důvěrně znaly a šířily v něm zdravotnickou osvětu. Příspěvek Ladislava Dedka (Veterinární a farmaceutická fakulta Brno) pojednával o Janu Kytlicovi (1886–1936), zvěrolékaři a prezidentu Veterinární komory pro ČSR, a Richard Harnach (Veterinární a farmaceutická fakulta Brno) zhodnotil práci a význam Josefa Pekaře (1866–1934) jako zvěrolékaře, publicisty a osvětového pracovníka z Boskovicka. V terénu se setkával s různými lidovými léčebnými prostředky, proto svou životní

aktivitu zaměřoval do zdravotnické osvěty mezi venkovským obyvatelstvem. Poukázal na nejvážnější zdravotní problémy – péči o těhotnou ženu, čistotu a hygienu po porodu a nezbytnou péči o novorozence. Odsuzoval alkoholismus rodičů, neošetřovaná poranění při práci a tehdejší zlozvyk požívání horkých pokrmů a nápojů, jež považoval za jednu z možných příčin vzniku zhoubných nádorů. Emilie Těšínská (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i.) připomněla osobnost německého lékaře a profesora pražské německé univerzity Julia Löwyho (1885–1944) a jeho studium plicní rakoviny u jáchymovských horníků jako nemoci z povolání. Ilona Pavelková (Muzeum Těšínska v Českém Těšíně) referovala o pražském lékaři Vladislavu Mladějovském (1866–1935), který většinu profesního života působil jako lázeňský lékař v Mariánských Lázních. Svě poznatky z praxe publikoval v pracích o balneologii, klimatologii a fyzikální terapii. Užití vody k léčení i rituálními praktikám mělo v lidovém prostředí vždy své místo a léčení vodou patřilo do přírodoléčebných metod medicíny. O pitvách v historickém kontextu starověku a novověku hovořila Mária Bujalková (Univerzita Komenského v Bratislavě). Sloužily vždy k edukačním, klinickým a interpretačním účelům a byly spojeny s empirickou léčebnou praxí. Beata Ricziová a Anna Rollerová (Univerzita Komenského v Bratislavě) v příspěvku Kiahne a osýpky v předpisovných slovenských lékařských spisech 18. století sledovaly vývojové tendence při vzniku slovenské lékařské terminologie. Analyzovaly např. překlad díla S. A. Tissota od Jana

Prokopia (1788), Tonsorisovo dílo *Sana consilia medica* nebo oblíbený překlad B. Ch. Faustovy zdravotnické příručky od J. Ribaye a sledovaly skupinu pojmenování chorob variola, varicela a morbili (kiahne, sypanice, drobenice, osýpky...). Vyjasnění historické lékařské terminologie pomáhá etnologům při studiu lidového léčitelství. V posledních letech probíhá ve společnosti i v tisku diskuse o „povinném“ očkování dětí, jeho šíří i sankcích pro rodiče neočkovovaných dětí. Obraz o postoji obyvatelstva k vakcinaci proti neštovicím a jejím rozšiřování v jednotlivých stolicích Uherska na začátku 19. století na základě dobové literatury a odborných časopisů podala Beata Ricziová (Univerzita Komenského v Bratislavě). Očkování mělo své zastánce i odpůrce v řadách lékařů i nelékařů a příspěvek ukazuje formy jeho dobové propagace, ale i odmítání, což se bezprostředně dotýkalo i venkovského obyvatelstva. Jak negativně mohla ovlivnit příprava kulturní akce (světové průmyslové výstavy ve Vídni) a obavy z negativní publicity likvidaci cholery epidemie na východním Slovensku v letech 1872–1873, ukázal ve svém příspěvku Patrik Derfiňák (Prešovská univerzita). Další nemocí, která zůstává i v současnosti vážným medicínským problémem, je tuberkulóza; k historii jejího výskytu v českých zemích přispěly Lenka Vargová a Ladislava Horáčková (Masarykova univerzita). K osvětlení vývoje původce nemoci má přispět vedle literárních a ikonografických pramenů i evidence nálezů kostní tuberkulózy v historických osteologických souborech z našeho území (dosud bylo publikováno a spolehlivě zdokumentováno na 70 případech od eneolitu po novověk), která je východiskem pro jejich podrobnou revizi. Reflexi tuberkulózy na

stránkách časopisu *Boj o zdraví* v meziválečném období na Slovensku přiblížil Ján Džujko (Prešovská univerzita). Ve spolupráci s Masarykovou ligou proti tuberkulóze se snažili osvětou zamezit jejímu šíření. Nárůst alkoholismu po 1. světové válce vyžadoval nejen osvětovou a vzdělávací činnost, ale i další opatření, mírnější než prohibice; spočívají v omezení prodeje alkoholu (např. vysoké zdanění, omezení koncesí na prodej alkoholických nápojů, zákaz prodeje alkoholických nápojů s vysokým obsahem alkoholu nebo omezení prodeje na určité hodiny). Anna Falisová (Historický ústav, Slovenská akademie věd) referovala o Hollitscherovu zákonu přijatém v roce 1922, který omezoval podávání alkoholických nápojů, a o dalších protialkoholických opatřeních v minulosti. Dana Motyčková a Kateřina Sedlická (Etnologický ústav Akademie věd ČR, v. v. i.) představily časopis *Přírodní lékař* (1896–1942), který byl orgánem spolku Český Kneipp a propagoval přírodoléčebné metody. Obsah časopisu postihoval zejména rovinu domácí/rodinné medicíny a samoléčitelství a je pramenem i ke studiu lidového léčitelství.

Představení nové stálé expozice Českého farmaceutického muzea s názvem *Z apatyky do fabriky* připravili Jan Babica a Ladislava Valášková (České farmaceutické muzeum). Byla otevřena v roce 2014 ve zrekonstruovaných prostorách Kuksu a je věnována vývoji výroby léčivých přípravků na našem území do poloviny 20. století. Zachycuje přechod výroby z lékárenských laboratoří k průmyslové farmaceutické výrobě. Expozice je znovuoživením pražské expozice farmaceutického průmyslu generálního ředitelství SPOFA, jež byla zrušena v roce 1998 a o níž byl

natočen dnes již dokumentárně cenný film, kterým provází její zakladatel František Kříž a který byl na jednání promítán.

Karel Král (emeritní specialista) objasnil doposud neznámá fakta o systému zásobování armády léčivy na konci 18. století v příspěvku *Materialista Natorp* a jeho podíl na vzniku profesionální vojenské farmacie rakouské armády. Základní úlohou vojenských nemocnic byla ochrana raněných v době válečných konfliktů, ale i preventivní zdravotnická péče o vojsko v době míru. V minulosti prostřednictvím vojenského pomocného zdravotnického personálu po skončených bitvách přicházely do lidového prostředí informace o nových léčebných prostředcích a praktikách (pomocník vojenského felčara – léčíteľ). Peter Koval' (Prešovská univerzita) představil vojenské nemocnice na Slovensku v době převratu 1918–1919, kdy bylo potřeba vyměnit prouherský aparát za nový, loajální. Eva Morovicsová (Univerzita Komenského v Bratislavě) v příspěvku poukázala na úlohu Československého červeného kříže v profesionální přípravě odborných učitelů na středních zdravotnických školách v poválečném období a na uplatnění jejich absolventek v praxi.

Anna Hřková (Muzeum Novojičín-ska, p. o.) přednesla materiálový příspěvek o zvířatech jako předmětu i prostředku v léčíteľství na Novojičínsku, tedy navrácení zdraví domácím zvířatům i využití zvířat v léčíteľství. Vycházela z písemných záznamů z 2. poloviny 19. století (léčíteľka Tekla Kubalová), dobové literatury a vlastních výzkumů od roku 1983. O významu veterinárních lékářů v ochraně veřejného zdraví v historickém pohledu od roku 1870 hovořil Čeněk Červený (Veterinární a farmaceutická fakulta Brno). Týž autor ve druhém

příspěvku popsal a zhodnotil účinný boj veterinární služby se šířením nebezpečné antropozoonozy – vztekliny. V roce 2004 byla Česká republika prohlášena Mezinárodním úřadem pro nákazy zvířat za zemi vztekliny prostou. Košerování hovězího dobytka na městských jatkách v Brně za období první republiky a krátce po válce od Šárky Hejlové (Veterinární a farmaceutická fakulta Brno) bylo zajímavou dobovou ukázkou tehdejší platné legislativy a zvěrolékařských předpisů, technologických postupů při porážení jatečných zvířat a zpracování masa pro židovskou náboženskou obec.

Historii vědeckého veterinárního výzkumu na půdě Československé akademie zemědělských věd (ČSAZV) popsal a zhodnotil Antonín Holub (Veterinární a farmaceutická fakulta Brno) a společně s Evou Baranyiovou (Česká zemědělská univerzita v Praze) představili vydávání vědeckých veterinárních periodik u nás.

Jiří Jindra (Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, v. v. i.) jednání obohatil o dějiny české lékařské chemie a bi-ochemie z let 1883–1975 a představil zakladatele a významné osobnosti různých jejich oborů. Závěrečný příspěvek Radka Slabotínského (Technické muzeum v Brně) pojednal o osudech Československého státního zřídla Šaratica v Sokolnicích u Brna v letech 1948–1956, kdy se podnik stal součástí Moravskoslezských zřídels, n. p. Ondrášov.

Všem předneseným příspěvkům byla společná péče o zdraví lidí i zvířat, hledání léčebných prostředků a postupů, jejich aplikace a způsoby šíření, a to jak školskou/vědeckou medicínou, tak v lidovém léčíteľství. Některé příspěvky přinesly zajímavé informace z oblasti etnologického bádání, zejména ty, které se zabývaly lido-

vým léčitelstvím a jeho vztahem k profesionální zdravotnické a veterinární péči. Již po páté se jednání stane základem publikace: vyjde v roce 2016 a v písemné podobě poskytne mnoho námětů a informací širší odborné i laické veřejnosti.

Dana Motyčková (EÚ AV ČR, v. v. i.)

KONFERENCE *ODKAZ NÁRODOPISNÉ VÝSTAVY ČESKOSLOVANSKÉ 1895 V OBLASTI ETNOGRAFIE, MUZEJNICTVÍ A PAMÁTKOVÉ PÉČE, PRAHA 22.–23. 10. 2015*

Při příležitosti uplynutí 120 let od Národopisné výstavy československé (NVČ) v Praze v roce 1895 uspořádalo Národní zemědělské muzeum ve spolupráci s Národním památkovým ústavem, Národním muzeem a Českou národopisnou společností ve dnech 22. a 23. října 2015 vědeckou konferenci, jejímž cílem bylo připomenutí významu a odkazu NVČ jako důležité fáze ve vývoji rozličných vědních oborů, a také jejího dobového odrazu v oblasti kulturní, společenské a hospodářské.

Průvítání účastníků a zahájení konference se ujal generální ředitel NZM Milan Jan Půček, po něm již převzali slovo jednotliví přednášející. Jiřina Langhammerová (Česká národopisná společnost) se ve svém úvodním hutném příspěvku zaměřila na *Národopisné muzeum v Praze jako reálný odkaz NVČ 1895*, hovořila o důvodech pořádání národopisné výstavy, jejích ohlasech a především o jejím významu pro vznik této významné muzejní instituce.

Několik dalších referátů prvního dne konference přineslo pohled na účast různých

regionů při vzniku a spoluvytváření národopisné výstavy – od sběrů, krajan-ských výstav až po následný vznik muzeí. *Moravské zázemí NVČ v Praze roku 1895*, především osobnost Jindřicha Wankela, představila Milada Písková (Slezská univerzita v Opavě). Stanislav Brouček (Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., referát přednesl Andrej Sulitka) upozornil na *Účast Slováků a Slovenska na přípravách k NVČ*, která nebyla z dobových politických důvodů jednoduchá, neboť veřejně přizvání Slovenska k účasti na výstavě bylo problematickou záležitostí. Podobně vyzněl také příspěvek Nadi Valáškové (EÚ AV ČR) *NVČ a její ohlas ve východní Haliči*, v níž od 70. let 19. století žili čeští přistěhovalci. O účast Rusínů z Haliče na NVČ se především zasadil František Řehoř. O dalších aktivních účastnících výstavy – v tomto případě z Valašska (*Valašsko na NVČ a kulturní dědictví v regionu*) – hovořila Věra Kovářů (Slovácké muzeum, Uherské Hradiště) a připomenula mimo jiné především hojně navštěvovanou „valašskou dědinu“. V příspěvku s názvem *Fričovo vzorové muzeum v Bělohradě aneb jak založit muzeum* představila Kateřina Pařízková (Archiv Národního muzea) osobnost Antonína Friče, přírodovědce, ornitologa, který aktivně provozoval muzeologickou činnost a zasazoval se o vznik regionálních muzeí. Kratší, dodatečně přihlášený referát Markéty Palowské (Ostravské muzeum) *Vliv NVČ v Orlové roku 1894 na vznik současného Ostravského muzea* se týkal muzejní práce a zabýval se osobností Karla Jaromíra Bukovanského.

Odpolední blok jednání se věnoval tradiční lidové kultuře (především lidovému stavitelství) pro formování národní identity. Jako první referoval Miroslav Válka